

ЛЕКЦІЯ 1

Тема: Етнолінгвістика як навчальна дисципліна

План

1. Предмет етнолінгвістики. Мета, завдання, проблеми етнолінгвістики.
2. Місце етнолінгвістики серед інших дисциплін.
3. Джерела етнолінгвістики.

Література

1. Герд А.С. Введение в этнолингвистику: Курс лекций и хрестоматия. СПб.: Изд-во С.-Петербур. ун-та, 2001. 488 с.
2. Дядищева-Росовецька Ю. Б. Етнолінгвістика в інтерпретації Є. Бартмінського. URL: <https://elibrary.ru> > item
3. Жайворонок В.В. Етнолінгвістика в колі суміжних наук / *Мовознавство*. 2004. № 5-6. С. 23-36.
4. Маслова В. А. Лингвокультурология: учеб. пособие для студентов вузов. М.: Академия, 2010. 204 с.
5. Маслова В. А. Введение в когнитивную лингвистику: учеб. пособие. 3-е изд., испр. М.: Флинта: Наука, 2007. 296 с.
6. Потапенко О.І., Кожуховська Л.П., Товкайло Т.І., Чубань Т.В. Лінгводидактика (курс лекцій): навч. посіб. для студ. філол. спец. вищих навчальних закладів. К.: Міленіум, 2005. 402 с.
7. Потебня А. А. Мысль и язык / В кн. Слово и миф. – М., 1989.
8. Рогач О. Етнос. Мова. Фразеологізм / *Дивослово*. 1988. № 9. С. 14-15.
9. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми: підручник. Полтава: Довкілля-К, 2008. 712 с.
10. Снігаренко В. Т. Основи етнолінгвістики: навч. посіб. Торцецьк. 2019. 62 с.
11. Толстой Н. И. О предмете этнолингвистики и ее роли в изучении языка и этноса / *Ареальные исследования в языкознании и этнографии: язык и этнос*. Л.: Наука, 1983. С. 181-190.
12. Шарманова Н. М. Етнолінгвістика: навч. посіб. для студ. факультету української філології. Кривий Ріг: НПП АСТЕРІКС, 2015. 192 с.

Визначаємо *етнолінгвістику як* розділ мовознавства, напрям у мовознавстві, що вивчає мовну картину світу, територіальні межі поширення окремих мовних явищ, роль мови у формуванні етнічних спільнот; орієнтує дослідника на розгляд співвідношення зв'язку мови і духовної культури, мови і народного менталітету, мови і народної творчості, їх взаємозалежності; галузь мовознавства, яка вивчає зв'язки між мовою та різними сторонами матеріальної і духовної культури етносу – міфологією, релігією, звичаями, мистецтвом, етнопсихологією тощо; напрямком у лінгвістиці, який орієнтує дослідника на розгляд зв'язку мови й духовної культури, мови і народного менталітету, мови і народної творчості, їх узаємозалежності та різних видів кореспонденції; галузь мовознавчої науки, що вивчає мову як творчий продукт її носія, тобто етносоціуму, що породив мовний феномен як ключовий елемент і водночас рушій національної культури. Етнолінгвістика галузь мовознавства на межі з етнологією, культурологією та психолінгвістикою, спрямована на вивчення віддзеркалення у мові й мовленнєвій діяльності (етнотекстах) етнічної свідомості, менталітету, національного характеру, матеріальної та духовної культури народу.

Мета етнолінгвістики полягає в історичній ретроспективі, тобто виявленні народних стереотипів, розкритті національної картини світу. Реалізація цієї мети дозволяє виявити вплив мови у різних формах її існування на історію народу, на

становище того чи іншого етносу в сучасному світі. Мета передбачає розв'язання низки власне етнолінгвістичних і суміжних з ними культурологічних, етнопсихологічних, історіософських, соціально-політичних та інших проблем крізь призму мови.

Специфіка етнолінгвістики полягає у методах вирішення проблем, які виникають у різних гуманітарних галузях, і з цією метою можуть використовуватися різноманітні мовні факти.

Об'єктом етнолінгвістики є мовні тексти з етнології, історії.

Предметом етнолінгвістики є мова, її співвіднесеність з етносом, місце і роль в суспільстві.

Актуальні проблеми етнолінгвістики: проблема пошуку об'єктивних критеріїв ступеня близькості і різниці окремих народів за лінгвістичними ознаками; проблема мовного змішування; моделювання МКС; образи репрезентації знань того чи того етносу, тобто яким способом виражено в мові.

Виділяють етнолінгвістику *діахронічну та синхронічну*.

Сучасна етнолінгвістика характеризується:

1. Широким застосуванням методик експериментальної психології, психо- і соціолінгвістики, дискурсології, прагматики.

2. Зіставленням моделей різних мов, увагою до різних фрагментів картин світу.

3. Створенням таксономії культурно значимих концептів.

4. Установленням етнічних стереотипів, прецедентних феноменів й описом їхнього відтворення в мові.

5. Дослідженням пара вербальних засобів комунікації певного народу, етнографії мовлення.

6. Реконструкцією духовної культури на підставі мови й етнотекстів, дискурсивного простору, зокрема дослідженням культурної специфіки різних мовних жанрів спілкування тощо.

Методи етнолінгвістики: порівняльно-історичний; компонентний аналіз; метод лінгвістичної географії; метод «культурно зумовлених сценаріїв»; .глотохронології

Базові концепти етнолінгвістики:

Етнос – стійка, історично сформована на певній території спільність людей, що характеризується спільними рисами й стабільними особливостями культури. У розрізі етнолінгвістики етнос – мовна традиційно-культурна спільнота людей, зв'язаних спільним уявленням про своє походження та історичну долю, спільністю мови, особливостями культури й психіки, самоусвідомленням групової єдності.

Етнічний менталітет – властивий певному народу склад мислення, що зазвичай не усвідомлюється й приймається в цій культурі як природній.

Етнічний стереотип – відносно стійке уявлення про моральні, розумові, фізичні та інші якості, характерні представникам різних етнічних груп.

Етнічна культура – сукупність культурних елементів і структур, які наділені етнічною специфікою і виконують етнодиференційні функції.

Реалії – назви речей, предметів, явищ, що тісно пов'язані з культурою певного народу.

Етнічні процеси – зміни складників культури етносу, що перманентно відбуваються в культурі, мові, звичаях.

Етногенез – процес утворення й укладу етнічних спільнот (субетнос, групи родинних етносів тощо).

Етнічна історія – продовження й розвиток етногенезу етнічного суспільства, який склався, що охоплює взаємодію етносів, взаємну асиміляцію їхніх груп та окремих представників тощо.

Типи впливу мовних ситуацій на етнічні процеси: а) наявність мови етносу, що домінує, б) поліетнічне суспільство, що обслуговується європейською мовою без мови, що домінує; в) поліетнічне суспільство, в якому мовою міжетнічного спілкування є мова одного з етносів певного суспільства.

Лінгвокультурологія досліджує живі комунікативні процеси і зв'язок мовних виразів, що в ній використовуються, із синхронно-дійовим менталітетом народу; комплексна наукова дисципліна синтезуючого типу, що вивчає взаємозв'язок і взаємодії культури і мови в його функціюванні й відбиває цей процес як цілісну структуру одиниць в єдності їх мовного і позамовного (культурного) змісту за допомогою системних методів і з орієнтацією на сучасні пріоритети та культурні встановлення (система норм і загальнолюдських цінностей). Напрями лінгвокультурології: 1) лінгвокультурологія окремої соціальної групи, етносу дослідження конкретної лінгвокультурологічної ситуації; 2) діахронічна лінгвокультурологія; 3) порівняльна лінгвокультурологія; 4) лінгвокультурологічна лексикографія.

Предмет дослідження а лінгвокультурології складає такі типи лінгвокультурних одиниць і явищ – лінгвокультурем: міфологеми, пареміологія, символи, образи, стилістичні засоби, мовленнєвий етикет, взаємодія мови й релігії.

Отже, якщо етнолінгвістика вивчає мову в історичній ретроспективі, то лінгвокультурологія орієнтована на дослідження сучасного її стану.

ЛЕКЦІЯ 2

Тема: Історія етнолінгвістики

План

1. Проблеми сутності та природи мови в етнолінгвістиці.
2. Етнолінгвістичні погляди В. фон Гумбольдта.
3. Американське та європейське неогумбольдтіанство. Основні положення гіпотези лінгвістичної відносності.
4. О. Потебня – основоположник української етнолінгвістики.
5. Напрями розвитку сучасної етнолінгвістики в Україні.

Література

1. Бацевич Ф.С. Філософія мови: Історія лінгвофілософських учень: підруч. К.: ВЦ «Академія», 2008.
2. Бенвенист Э. Общая лингвистика. Москва: Прогресс, 1974. 448 с.
3. Вайсгербер Й.Л. Язык и философия. *Вопросы языкознания*. 1993. № 2. С. 114-124.
4. Васильев С.А. Философский анализ гипотезы лингвистической относительности. К., 1974. 136 с.
5. Гумбольдт В. Фон. Избранные труды по языкознанию. М.: ОАО ИГ «Прогресс», 1984. 400 с.
6. Дротянко Л.Г. Філософські ідеї мовознавства. К.: КНУ, 2002. 161 с.
7. Жаборок О. А. До питання про філософські аспекти мовознавства. *Мовознавство*. 2006. № 1. С. 39–43.
8. Жайворонок В. В. Знаки української етнокультури: Словник-довідник. К.: Довіра, 2006. 703 с.
9. Жайворонок В. В. Національна мова та ідіолект. *Мовознавство*. 1998. № 6. С. 27–35.

10. Заїченко Г. Філософія мови та мова філософії: стаття перша. *Філософська і соціологічна думка: Український науково-теоретичний часопис*. К.: Київський університет ім. Тараса Шевченка, 1996. № 5-6. С. 16–35.
11. Кочерган М. П. Загальне мовознавство: підручник. К.: Видавничий центр «Академія». 2003. 464 с. (Серія Альма-матер).
12. Лингвофилософские опыты В. Фон Гумбольдта и постгумбольдтианство // Вопросы языкознания. – 2001. – № 3.
13. Потапенко О.І., Кожуховська Л.П., Товкайло Т.І., Чубань Т.В. Лінгводидактика (курс лекцій): Навч. посібник для студентів філологічних спеціальностей вищих навчальних закладів. – К.: Міленіум, 2005. – 402 с.
14. Потєбня А. Мысль и язык. URL: <http://www.rodnovery.ru/knizhnaya-polka/317-potebnya-mysl-yazyk> (дата звернення: 22.06.2018).
15. Потєбня А. А. Слово и миф. М.: Правда, 1989. 624 с.
16. Радченко О. А. Лингвофилософские опыты В. Фон Гумбольдта и постгумбольдтианство. *Вопросы языкознания*. 2001. № 3. С. 96–124.
17. Рамишвили Г. В. От сравнительной антропологии к сравнительной лингвистике. *Гумбольдт В. Язык и философия культуры*. М.: Прогресс, 1985. С. 309–317.
18. Рускуліс Л. Лінгвофілософські погляди Вільгельма фон Гумбольдта у системі теоретико-методичної підготовки вчителя української мови. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 16. Творча особистість учителя: проблеми теорії і практики: зб. наук. праць / ред. кол.: Н. В. Гузій (відп. ред.)*. К.: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2013. Вип. 20 (30). Спец. вип. Актуалітети філологічної освіти та науки. С. 184–188.
19. Селіванова О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. – Полтава: Довкілля. – К, 2006.
20. Уорф Б. О двух ошибочных воззрениях на речь и мышление, характеризующих систему естественной логики, и о том, как слова и обычаи влияют на мышление. *Наука и языкознание*. URL: <http://www.kph.npu.edu.ua!/e-book/clasik/data/whorf/02.html> (дата звернення: 22.06.2018).
21. Философские основы зарубежных направлений в языкознании: коллективная монография / ответственный ред. В. З. Панфилов. М.: Наука, 1977. 295 с.
22. Шарманова Н. М. Етнолінгвістика: навч. посіб. для студ. факультету української філології. Кривий Ріг: НПП АСТЕРІКС, 2015. 192 с.

Проблеми сутності та природи мови, гіпотези її виникнення й етапи становлення та розвитку, взаємозв'язки з реальним світом, вплив на мислення й світогляд особистості, співвідношення між природною і штучною мовами вписані в багатовікову історію лінгвістичних учень, що сьогодні стали предметом дослідження не тільки мовознавства, а й філософії, логіки, психології, соціології, етнографії, культурології та інших наук, бо одним із важливих теоретичних завдань (...) є дослідження й опис усіх боків будови і життя національної мови як суспільного явища, як засобу багатоманітного спілкування в людському колективі, засобу людського пізнання, фактору розвитку і збагачення думки, свідомості кожного колективу – мовця. Мова є знаковою системою, в якій відбито рівень розвитку філософського мислення, притаманного певному етносові, тобто віддзеркалено особливості сприймання світу й себе в цьому світі. Якщо раніше вчених цікавила перш за все мова, її будова, то сучасний лінгвістичний простір вимагає досліджень її зв'язків із людиною, що розширює предмет мовознавства й спричиняє виникнення новітніх напрямів: етнолінгвістики, лінгвокультурології, психолінгвістики, когнітивної лінгвістики й лінгвоконцептології, герменевтики, корпусної й комп'ютерної лінгвістики

та ін. Саме носії мови стають тією силою, яка сприяє її розвитку відповідно до встановлених лінгвістичних законів, забезпечуючи комунікативну придатність. Нам імпонує думка Г. Заїченка, який, уподібнюючи мову до всесвіту, стверджує, що вона є живим організмом, а всі зміни в ній подібні до змін у житті як окремої людини, так і всього суспільства загалом, бо, народжуючись і вмираючи, слова залишають свій неповторний слід. Науковець наголошує, що життєвість «здоров'я» мови – показник життєвості, «здоров'я» суспільства, надійності, а не навпаки, безвиході, його пошуків нових орієнтирів, обривів свого вдосконалення, прогресивного розвитку. На тісному зв'язку мови й етносу, мови й нації, а отже, й життя суспільства загалом акцентує С. Єрмоленко, уважаючи, що слід відчувати на першому (мова – *Л. Р.*) наголос на проблемі походження, зародження мови й етносу, тоді як у другому на перший план виступає ідея самоствердження народу, його державницькі змагання, прагнення виявити повноту, цілісність, різноманітність суспільних умов життя етносу, багатоманітних виявів його матеріальної і духовної культури. За допомогою мови, слова людина пізнає світ, а дійсність залишає свій слід, як результат процесу становлення мовної системи у часовому й просторовому вимірах етносу. Осягнути мову поза філософією неможливо, а отже, можемо констатувати, що багатовікові традиції та зв'язки лінгвістики й філософії дали поштовх новому напрямку досліджень – філософії мови, основним призначенням якої є тлумачення чільних світоглядних ідей на природу й сутність мови з метою осмислення конкретних наукових фактів. Беззаперечно погоджуємося з думкою О. Жаборюк, що з'ясування магістральних постулатів цієї науки дасть поштовх розвитку пізнавальної діяльності здобувача вищої освіти, стане підґрунтям осмислення, аналізу й інтерпретації наукових фактів..

Витоками етнолінгвістики є вчення німецького дослідника XVIII ст. І. Гердера про взаємозв'язок мови, мислення й духу народу. Коріння етнолінгвістичного напрямку в Європі також ведуть від націоцентричної концепції В. фон Гумбольдта, в Америці – від праць Ф. Боаса, Е. Сепіра, Б. Уорфа. На слов'янському ґрунті, і в Україні зокрема, важливе значення має наукова спадщина О. Потебні.

Головним у філософії мови В. фон Гумбольдта є проблема зв'язку мови і народу, нації, мови і мислення. Досліджуючи природу і властивості мови загалом, лінгвіст комплексно описує її багатовимірність: «Мову необхідно розглядати не як мертвий продукт, але як творчий процес»; «Мова є не продукт діяльності, а діяльність» Учений вважав мову виявом «абсолютної ідеї», що існує незалежно від об'єктивної матеріальної дійсності. Творчий характер мови є наскрізною ідеєю всієї концепції мовознавця: «Мова – організм, який вічно себе породжує. Це жива діяльність людського духа, єдина енергія народу. Мова насичена переживаннями багатьох попередніх поколінь і зберігає їх живе дихання. ... Ця почасти стійкість, почасти змінність мови створює особливе відношення між мовою і поколінням, яке нею розмовляє».

Мовознавець обстоює нерозривність понять тріади «мова – нація – культура», розглядаючи її складники як дихотомії: мова і народ, мова і культура. Він розглядає мову як «дух», притаманний людині через її особливу природу, а історію людства як найвищий прояв «абсолютного духу», абсолютної ідеї. Мова народу, нації – творення духу народу, його форма і засіб спілкування.

Особливою першоосновою, що не залежить від матерії та розвивається за своїми законами, В. фон Гумбольдт розглядає свідомість. Значний вплив на лінгвофілософську концепцію В. фон Гумбольдта мало вчення І. Канта про протиріччя чистого розуму. Мовознавець показує, що спроба розуму дати відповідь на питання про те, що таке мова,

призводить до вияву антиномій, які, характеризуючи мову з різних, іноді протилежних боків, розкривають саму сутність мови у складному переплетенні її ознак.

Ідеї В. фон Гумбольдта щодо мови як народного духу, мови як символічної системи були предметом дослідження Е. Сепіра та його учня Б. Ворфа.

Едуард Сепір свої дослідження проводив на стику етнології, психології, соціології, психіатрії, фольклористики та релігії, займаючись дослідженням індіанських мов США і Канади.

У праці «Мова» розглянуто проблеми природи мови, внутрішньої і зовнішньої, синхронічної й діахронічної лінгвістики, мови й мислення, мови і культури, мови і літератури, мовних контактів, типології мов та ін., і з кожної з них автор висловив оригінальну думку. У статті «Статус лінгвістики як науки» дослідник акцентує увагу на антропології та історії культури. Він розумів мову як чітко організовану систему, всі компоненти якої – звуковий склад, граматики, лексика – пов'язані жорсткими ієрархічними відношеннями. Зв'язок між компонентами системи окремо взятої мови будується за своїми внутрішніми законами, а тому спроектувати систему однієї мови на іншу, не спотворивши при цьому змістових відношень між компонентами, неможливо.

Ідеї Е. Сепіра розвинув Беджамен Уорф. Він з'ясував дійшов, що причиною пожеж є мова, яка не завжди точно відображає навколишній світ. Б. Уорф дійшов висновку, що мовна структура детермінує уявлення про світ, норми культури й поведінки.

Тези Е. Сепіра й Б. Уорфа стали основою гіпотези Сепіра–Уорфа, або гіпотези мовної (лінгвальної) відносності, сформульованої ще в 30-і рр. ХХ ст. Положення гіпотези стали базовими для сучасної етнолінгвістики, антрополінгвістики.

Гіпотеза лінгвістичної відносності – положення, згідно з яким процеси сприйняття й мислення обумовлені етноспецифічними особливостями структури мови. До переваг гіпотези лінгвістичної відносності можна зарахувати те, що в ній конкретно було поставлено питання про мовну картину світу, її співвідношення з науковою, концептуальною, картиною світу, мисленням, культурою. Ворф показав, що мовну картину світу можна зіставити з науковою картиною світу, оскільки в мові, як і в науці, віддзеркалений специфічний погляд на світ. Причому в різних мовах ця точка зору представлена по-різному: закладені неоднакові класифікаційні схеми, вони відрізняються від класифікаційних схем наукової картини світу, якає значно молодшою від мовної картини світу.

Ядром сформульованого Йоганом Лео Вайсгербером «мовного закону людства» є закон мовної спільноти: мова існує лише в певному колективі людей, для якого вона є рідна. Окрема людина розгортає свою мовленнєву діяльність тільки за допомогою і в межах мовної спільноти. Мова дає можливість «налаштуватися» на спільноту навіть тоді, коли між індивідом і спільнотою нема безпосереднього спілкування.

Українська етнолінгвістика є досить молодого порівняно із зарубіжною.

Предметом наукового зацікавлення О. Потєбні були питання поетики й символіки фольклорних текстів, загального мовознавства, морфології, фонетики, синтаксису, семасіології слов'янських мов, порівняльно-історичної граматики, діалектології тощо. У праці «Думка і мова» вчений досліджує питання взаємозв'язку мови з мисленням, акцентуючи на діяльнісно-творчому характері мови: «Мова – це засіб не виражати вже готову думку, а створювати її... вона не відображення готового світосприйняття, а діяльність, що його формує».

Сучасна вітчизняна етнолінгвістика характеризується такими положеннями:

1) широким застосуванням методик експериментальної психології, психо- й

соціолінгвістики, дискурсології, прагматики; 2) зіставленням моделей різних мов, увагою до різних фрагментів картин світу; 3) створенням таксономії (загального методу класифікації досліджуваного матеріалу) культурно значущих концептів, наприклад: Україна, доля, земля, хата, хліб, дорога, рушник; 4) визначенням етнічних стереотипів, прецедентних феноменів, описом їхнього відтворення в мові; 5) дослідженням паравербальних засобів (кінем) комунікації певного народу. 6) вивчення етнографії мовлення; 7) реконструкцією духовної культури на підставі мови й етнотекстів.

Лекція 3

Тема: Етнічні процеси та мова

План

1. Мова як найважливіша етнічна ознака.
2. Фактори формування етносів та мов.
3. Співвідношення етносів та мов.
4. Проблематика співвідношення і взаємозв'язку мови – етносу – культури.
5. Функції мови.

Література

1. Булаховський Л.А. Питання про походження української мови. К.: Вид-во АН УРСР, 1956. 218 с.
2. Герд А.С. Введение в этнолингвистику: Курс лекций и хрестоматия. СПб.: Изд-во С.-Петербур. ун-та, 2001. 488 с.
3. Гриценко П. Мова. *Українці. Історико-етнографічна монографія у двох книгах.* Кн.. 1. Опішне, 1999.
4. Євтух В. Б. Є Етнічність : енциклопедичний довідник. К.: Фенікс, 2012. 396 с.
5. Єрмоленко С. Я. Мова і українознавчий світогляд: Монографія. К.: НДІУ, 2007. 444 с.
6. Іванишин В., Радевич-Винницький Я. Мова і нація. Дрогобич: Відродження, 1994. 217 с.
7. Караман С. О., Караман О. В., Бакум З. П. Сучасна українська літературна мова. Фонетика. Фонологія. Графіка: підручник / за ред. С. О. Карамана. КМПУ ім. Б. Д. Грінченка, 2007. 188 с.
8. Карпенко Ю. О. Вступ до мовознавства: підручник. 2-ге вид., стер. К.: ВЦ «Академія», 2009. 336 с. (Серія «Альма-матер»).
9. Кафарський В.І., Савчук Б.П. Етнологія. Підручник. – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – 432 с. (327-328)
10. Кибрик А.Е. Очерки по общим и прикладным вопросам языкознания. М.: Едиториал УРСС, 2002. 336 с.
11. Кочерган М. П. Вступ до мовознавства: підручник. 3-тє вид., стереотип. К.: ВЦ «Академія». 2014. 304 с. (Серія «Альма-матер»).
12. Лопушинський І. Рідна мова як важливий чинник консолідації української нації. URL: <http://academy.gov.ua/ej/ej2/txts/phil0/05lipkun.pdf>.
13. Матвіяс І.Г. Українська мова та її говори. К., 1990. 168 с.
14. Основні питання мовознавства. Мови світу: метод. посіб. для студ. філол.х спец./ Уклад.: Левицький В. В., Іваницька Л. М., Іваницький Р. В. Чернівці: ЧДУ, 1997. 60 с.
15. Півторак Г. Походження українців, росіян, білорусів та їхніх мов. К.: Академія, 2001. 148 с.
16. Тиводар М. Етнологія: навч. посібник. Львів: Світ, 2004. 624 с.

17. Ткаченко О.Б. Про повноту й неповноту мов і деякі інші суміжні явища. *Мовознавство*. 2006. № 2-3. С. 12-18.
18. Чебоксаров Н. Н., Чебоксарова Н. А. Народы. Расы. Культуры. М.: Наука, 1985. 272 с.

Мова відображає особливості соціальної організації суспільства. Стан мови залежить від характеру економічних формацій і форми держави. У мові відображаються демографічні зміни.

Вихідними поняттями, що визначають етнічні процеси є етнос та мова.

Етнос – стійка, історично сформована на певній території спільність людей, що характеризується спільними рисами й стабільними особливостями культури. У розрізі етнолінгвістики етнос – мовна традиційно-культурна спільнота людей, зв'язаних спільним уявленням про своє походження та історичну долю, спільністю мови, особливостями культури й психіки, самоусвідомленням групової єдності

Основним культурним символом етносу є мова.

Ґрунтуючись на характеристиці якості та характеру історичних зв'язків виокремлюємо: плем'я, народність, націю.

Виділяється певна ієрархія або структура етнічних утворень, а саме: суперетнос (слов'яни); етнос (українці); субетнос (лемки)

В етногенезі виокремлюють три основних складників:

1. Антропогенез (расогенез) - формування расових особливостей.
2. Глотогенез - формування мовних особливостей.
3. Культурогенез - формування культурних особливостей.

Науковці доводять такі точки зору щодо *етногенезу українців*: 1) теорія «споконвічності»; 2) теорія «автохтонності»; 3) теорія «єдиної колиски»; 4) теорія «незалежного розвитку окремих східнослов'янських народів»; 5) теорія «трипільсько-арійської концепції».

Науковці визначають *фактори, що формують етнос як цілісну систему*. До таких факторів відносяться:

- *біосфера; *-ландшафт; клімат; антропологічний тип; мова; відношення до мови і до різних форм її існування; міміка, жести; самоназва; наявність свідомості; усвідомлення себе; тип етнічної самосвідомості; тип традиційної матеріальної культури; тип традиційної духовної культури; тип релігії; форми, стереотипи поведінки, ввічливого ставлення; тип соціальний зв'язків; тип інформаційних зв'язків; тип шлюбу; тип сімейних зв'язків; ставлення до сусідів; ставлення сусідів; назви етносу іншими, сусідами; ставлення до свого етнічного минулого; усвідомлення, відчуття своєї рідної мови, свого фольклору, музики, літератури; модально-емоційні аспекти етносу (відчуття національної гордості); тип етніміки; тип топоніміки; ступінь розвитку культури (виділені курсивом – *ключові поняття*).*

Аналогічно й поняття *мова* також можна представити з точки зору багатоозначовості. Основними факторами, що обумовлюють і формують поняття *мова, тип мови* є: наявність індивіда; тип етносу; суспільство, його соціальна структура; середовище функціонування; система мови; структура мови; наявність плану змісту і матеріального плану його вираження для більшості одиниць мовлення; історія мови; типи текстів; ареал; історія народу; міжетнічні контакти; матеріальна й духовна культура народу.

Через типи мовленнєвих актів виявляються типи мовних станів, які поділяються на форми усного й писемного мовлення.

В усному мовленні виділяють: діалект; наріччя; діалектна зона; говір; регіолект; професійне діалектне мовлення; арго; професійне мовлення міста; групові жаргони; літературне розмовне мовлення; літературне розмовне мовлення.

Серед писемних мовних станів виділяють: мову художньої літератури; мову фольклору; мову публіцистики; мову науки; мову офіційно-ділових паперів; мову реклам і оголошень; епістолярну мову; конфесійну мову.

Узяті разом різноманітні форми мовленневих станів утворюють національну мову. Визначальними компонентами національної мови є літературна розмовна мова, мова художньої літератури, науки, публіцистики, ділова мова.

Етнос – це теж система зв'язків і відношень різних типів.

До підсистем мови відносимо: I. Тип і стан системи мови. II. Ономастика. III. Типи мовленневих актів носіїв мови. IV. Ставлення.

Основні прояви мовної етнологічної класифікації:

1. У процесі свого розвитку етнос міг змінити (навіть неодноразово) свою мову, зберігаючи основи власної культури та уявлення про спільне походження.

2. Поширюються явище двомовності (білінгвізму).

3. Багато різних народів часто розмовляють однією мовою..

Одним із важливих аспектів мовної етнічної класифікації є з'ясування причин і механізму зміни мовлення тим чи іншим народом.

Функції мови відображають її завдання, роль і призначення у суспільному вжитку. До них належать: комунікативна, номінативна і гносеологічна, культуротворча та етнозберігаюча, ідентифікуюча, акумулятивна, інтегративна, дезінтегративна, регулятивна, суспільно-виховна, вирівнювальна, символічна.

ЛЕКЦІЯ 4

Тема: Національна мова як виразник етнокультури

План

1. Поняття національної та рідної мови. Рідна мова та національні традиції.
2. Відбиття в національній мові особливостей народного характеру.
3. Поняття національного характеру. Сутність національного характеру.
4. Фактори розвитку національного характеру: історичні умови, культурні фактори, соціально-політичні фактори. Мова як репрезентант етнічної самосвідомості. Національна свідомість.
5. Етнічна самоідентифікація.

Література

1. Гнатенко П. Український національний характер. К.: Дніпро, 1997. с. 73–93.
2. Дзюбишина-Мельник Н. Поняття «рідна мова» в контексті сучасних реалій URL: http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/950/dzubyshuna-melnyk_poniatty.pdf?sequence=1&isallowed=y
3. Кубаєвський М. Національна ідея: історичні й методологічні засади осмислення. Тернопіль: Економічна думка, 2007. 192 с
4. Кульчицький О. Риси характерології українського народу. Енциклопедія українознавства: у 2-х т. / під гол. ред. В. Кубійовича, З. Куделі. Мюнхен – Нью-Йорк: Молоде життя, 1949. Т. 1. с. 708–718.
5. Лозко Г. Етнологія України: філософсько-теоретичний та етнорелігієзнавчий аспект. К.: «Артек», 2004. С. 6–107.
6. Лозова О. Психосемантика етнічної свідомості: проблеми й тенденції розвитку. *Науковий вісник кафедри Юнеско*. 2006. № 12. С. 162-168.

7. Львовочкіна А. м. Етнопсихологія: навч. посіб. К. : МАУП, 2002. 144 с.
8. Матяшук В. Український національний характер: особливості та шляхи подальшого формування URL: file:///c:/users/%d0%9b%d0%b8%d0%bb%d1%8f/downloads/mir_2011_7_30.pdf
9. Михайлова М. Національна мова та проблема етнокультурної ідентифікації українців. URL: http://dspu.edu.ua/native_word/wp-content/uploads/2016/04/2012-60.pdf
10. Смук О. Ментальність українців як відображення духовного світу людини та соціальної спільноти. URL: www.socwd.uzhgorod.ua.
11. Ставицький Г. а. Етнічна самосвідомість як провідна ознака етнічності особистості. URL: <http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/123456789/16785/1/stavyts%ca%b9kyu.pdf>
12. Фурман А. Психокультура української ментальності. Тернопіль: Економічна думка, 2002. 132 с.
13. Фурман А. українська ментальність та її культурно-психологічні координати. *Психологія і суспільство*. 2001. № 1. С. 9–74.
14. Храмова В. До проблеми української ментальності. *Українська душа*. К: Фенікс, 1992. С. 4.

Національна мова – система декількох форм існування мови: літературної (усна й писемна форми) народно-розмовних різновидів мови й діалекти.

Поняття рідної мови традиційно розглядається в контексті синхронно або/і діахронно гетерогенного мовного середовища. Залежно від моменту включення індивіда в таке середовище визначаються: материнська мова (перша мова), краще знана мова.

Рідна мова - це мова культури, в контексті якої виховується дитина. Розуміння рідної мови охоплює дві пресупозиції: рідна мова є не в кожного навіть за умови одномовного середовища (мовногоогенного); рідну мову можна набути, втратити, змінити або навіть ніколи й не мати відповідно до набуття, втрати або зміни рідної культури, а також шляхом неінтегрованості в жодну культуру.

Національний характер – сукупність психологічно-ментальних та поведінкових ознак, особливостей, притаманних певній етнонаціональній спільноті. Аналіз національного характеру зводиться до сукупності соціально-психологічних рис, національно-психологічних настанов, стереотипів, що властиві національній спільноті на певному етапі її розвитку і виявляються у ціннісних ставленнях до навколишнього світу, а також у культурі, традиціях, звичаях, обрядах.

В українському національному характері дослідники виявляли такі позитивні риси як чуйність, м'якосердість, лагідність, толерантність, глибокий ліризм, гостинність, багата уява, артистизм, тонке відчуття гармонії, працьовитість, відсутність агресії, побутова охайність і естетизм, глибока повага до інших людей, особливо старших за віком, сентиментальність, волелюбство, м'який гумор, любов до землі, релігійність. Українці мають природну уважність, витонченість, схильність до музики і співу. Гостинність і щедрість взаємин становить їхню суттєву важливість. У вчинках прості, у справах справедливі, в розмовах відверті, хоча часто кмітливі й досить хитрі; у намірах послідовні, люблять порядок і чистоту, працюють тихо, але твердо. У пристрастях рідко зберігають помірність. Уразливим місцем національного характеру є уявлення українців про правомірність і неправомірність поведінки. Державну власність більшість народу тією чи тією мірою вважає власною. На національний характер українців впливають умов, пов'язані з географічним розташуванням території, ландшафтом, кліматом тощо.

Найважливіше значення для формування національної психіки має місце в ній жінки-матері. Жіноче начало української психіки зумовило формування таких базових

рис особистості як сентиментальність, брак волі, впадання у крайнощі, непослідовність, надмірна вразливість, чутливість.

Інша характерна особливість – в культурному плані Україна знаходиться на периферії Європи, що призводить до послаблення інтегрованості нації; поліцентричності поведінки (хамелеонщина – істерія, панівна втеча від вирішення проблем).

Базовий тип національного характеру, національної духовності визначають ті національно-психологічні риси, що формувалися віками під впливом різних обставин і чинників, що позначилося на генезі української душі. Характерними особливостями цих рис є їх причинна зумовленість такими чинниками, як: 1) расові; 2) географічні (геопсихічні); 3) історичні; 4) соціопсихічні (суспільні); 5) культурологічні; 6) глибинно-психічні (несвідомі). Саме вони утворюють базову структуру особистості.

Етнічна самосвідомість – це усвідомлення належності людей до конкретною народу, що виявляється у використанні ними єдиної назви народу, яка виникає в процесі їх тривалого спільного життя під дією низки чинників, передусім соціального середовища, уявлень людей про їх спільне походження й історичну долю.

Етнічна ідентичність – це не тільки усвідомлення своєї тотожності з етнічною спільністю, а і її оцінка, значущість членства в ній, спільні етнічні почуття, які є найважливішими критеріями міжетнічного порівняння. *Етнічна ідентичність* – це не лише прийняття певних групових уявлень, готовність до подібного способу мислення й етнічні відчуття, що розділяються, а вибудовування системи стосунків і дій у різних міжетнічних контактах.

Зростання етнічної свідомості, активна громадсько-політична діяльність, а також усвідомлення належності до світового співтовариства спричиняють зростання почуття національної гідності, відродження історичної пам'яті, утвердження української ідеї.

ЛЕКЦІЯ 5-6

Тема: Етнічні аспекти мовної політики

План

1. Політика. Мовна політика. Об'єкт мовної політики. Засоби здійснення мовної політики. Інструменти мовної політики. Завдання мовної політики. Напрями мовної політики.

2. Державна мова. Офіційна мова. Мови національних менших. Визначення місця інших мов за відношенням до державної мови. Іноземні мови (мови міждержавного спілкування). Регіональна мова. Міноритарна мова.

3. Інформаційна мовна політика.

4. Влада і мовно-інформаційний простір.

Література

1. Актуальні питання вітчизняної етнополітики: шляхи модернізації, врахування міжнародного досвіду / Під заг. ред. Ю. Тищенка. К.: Український центр політичних досліджень, 2004. 312 с.

2. Багалый Л. Історія Слобідської України / Передмова, коментар В. І. Кравченка. Х.: Дельта, 1992. 256 с.

3. Бачинський Ю. Економічні підстави самостійної нації. Націоналізм: Антологія. К.: Смолоскип, 2000. С. 133–146.

4. Брас Пол Р. Етнічні групи і формування етнічної ідентичності. Націоналізм: Антологія. К.: Смолоскип, 2000. С. 462–467.

5. Бурячок Г.А. «Просвіта»: історія та сучасність (1868 – 1998). К.: Веселка, 1993. 308 с.

6. Василенко В. Які мови в Україні потребують особливого захисту. Дзеркало тижня. 2006. 18 березня.
7. Васильєва Л. Вплив регіоналізму на формування зовнішньої політики України. Віче. 1997. № 10. С. 9–18.
8. Герд А. С. Введение в этнолингвистику: Курс лекций и хрестоматия. СПб.: Изд-во С.-Петербур. ун-та, 2001. 488 с.
9. Гошовська В. А. Мовна політика в Україні: навч.-метод. матеріали. К.: НАДУ, 2013. 36 с.
10. Грушевський М. Про українську мову і українську школу. К: Веселка, 1991. 45 с.
11. Кеуш Н. Забезпечення інформаційної безпеки держави. Голос України. 2002. 21 листопада.
12. Ключевська Г. Інформаційний простір, який ми програли? День. 2006. № 121. 25 липня.
13. Корж А. Мовний чинник суспільної трансформації в Україні. Рукопис. К.: КНУ, 2004. 214 с.
14. Кочерган М. Мовна ситуація і мовна політика в Україні. URL: <file:///C:/Users/%D0%9B%D0%B8%D0%BB%D1%8F/Downloads/svit-2008-10-2-18-cochergan.pdf>.
15. Куць О. М., Заблоцький В. В. Мовна політика в Україні: аналіз та впровадження: Монографія. Х.: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2007. 300 с.
16. Лизанчук В. Мова – основа ідентифікації нації. Українське слово. 2006. № 33. 16–22 серпня.
17. Лизанчук В. Не лукавити словом. Львів: ЛНУ, 2003. 560 с.
18. Німчук В. Українська мова – священна мова. Людина і світ. 2001. № 1. С. 35–38.
19. Радчук В.Д. Мова в Україні: стан, функції, перспективи. Мовознавство. 2002. № 2-3. С. 39-45.
20. Семиколєнова О. І., Шиліна А. Г. Гендерний аспект сучасної мовної політики (міжнародний досвід і українська перспектива). Мовознавство. 2006. № 4. С. 32-40.
21. Тараненко О. О. Українська мова і сучасна мовна ситуація в Україні. Мовознавство. 2001. № 1. С. 3-20.
22. Червак Б. Як виграти інформаційну війну. Українське слово. 2006. № 21. 21–30 травня.
23. Широков В. А., Русанівський В. М., Чумак В. В. Українська лінгвістична мережа. Мовознавство. 2006. № 6. С. 21-26.
24. Шумлянський С. Мовна ситуація: виміри конфліктності. Віче. 2006. № 1-2. С. 39–42.

«Ви хочете двомовність? Добре.

Так вчіть українську, бо ми російську добре знаємо.

А може, візьмемось за тримовність, і будемо Європейцями?».

І. Драч

Сутність мовної політики можна з'ясувати лише в контексті політики як соціального явища загалом. Політика – це діяльність, спрямована на загальну організацію суспільства, узгодження інтересів окремих громадян і соціальних спільнот шляхом застосування влади як відносин панування й підкорення. Засобом здійснення

політики є влада. Мова є засобом передавання політичних ідей, нав'язування волі тих, хто керує, формування суспільної, політичної та національної свідомості. Саме політична еліта розробляє та впроваджує засобами владних важелів політику взагалі, й мовну зокрема. Складником державної політики виступає етнонаціональна політика як діяльність суб'єктів, спрямована на досягнення стабільності поліетнічного суспільства через урахування й розв'язання їхніх інтересів чи вимог, серед яких чільне місце посідають мовні проблеми.

Мовна політика - це свідомий і цілеспрямований вплив, який має на меті сприяти ефективному функціюванню мови в різних сферах її застосування; сукупність ідеологічних принципів і практичних заходів щодо розв'язання мовних проблем у суспільстві, державі; сукупність політичних й адміністративних заходів, спрямованих на надання мовному розвитку бажаного спрямування; складник національної політики держави, що відбиває її засади, принципи й розвиток; частина національної політики певної держави, оскільки вона стосується зміни чи збереження наявного функційного розподілу мов у багатомовному суспільстві; сукупність ідеологічних постулатів і практичних дій, спрямованих на регулювання мовних відносин у країні або на розвиток мовної системи у певному напрямі; сукупність ідеологічних настанов, нормативних актів та практичних дій, спрямованих на регулювання мовних відносин у країні або на розвиток мови в певному напрямі; сукупність заходів, що запроваджуються державою, партією, класом, товариством, угрупованням для зміни або збереження існуючого функційного розподілу мов або мовних підсистем, для введення нових або збереження старих мовних норм; свідомо дія держави на функціювання мови в суспільстві, що розташоване на тій чи іншій державній чи адміністративній території.

Об'єкт мовної політики мова, а також її носії. *Основне завдання* мовної політики – вибір державної чи офіційної мови, а також мови міжетнічного спілкування. *Засобами здійснення* мовної політики є адміністративна сфера, система освіти, засоби масової інформації.

Будь-яка МП у тій чи іншій державі, в суспільстві зводиться до таких напрямків: вибір і визначення місця офіційної державної мови; визначення місця інших мов за відношенням до державної мови; визначення сфер і типів мовних станів функціювання державної й місцевих мов; кодифікація, нормалізація і вдосконалення норм офіційної мови; розробка алфавіту, ліквідація неграмотності.

Критерії, що найчастіше ураховуються під час вибору тієї чи іншої мови в якості державної: автохтонність населення; чисельність тих, хто говорить на певній території певною мовою, як рідною; престижність авторитету мови; нейтральність мови; наявність достатньої кількості інтелігенції, культурних традицій.

Повноцінне функціювання мови залежить від її статусу в державі, де можуть функціювати такі моделі сучасного мовного спілкування:

1. Державна мова, що закріплюється нормами конституційного порядку, є мовою, що закріплена традицією або законодавством, уживання якої обов'язкове в органах державного управління та діловодства, громадських закладах освіти, науки, культури, у сферах зв'язку й інформатики.

2. Офіційна мова. Це мова офіційних церемоній, прийомів, презентацій тощо. Вона може бути мовою національної меншини, яка мешкає на території країни, мовою іноземною або регіональною чи мовою міждержавного або міжнаціонального спілкування.

Офіційна мова законодавчо або традиційно закріплена як обов'язкова для використання в державному й суспільному житті країни чи її певного регіону, в роботі установ та організацій, у справочинстві, суді, армії, навчанні, освіті, науці та літературі.

3. Мова національної меншини. Такою виступає мова нетитульного етносу держави.

4. Іноземна мова (міждержавного спілкування) – це мова, за допомогою якої здійснюється міждержавне спілкування, але в такій ролі вона може виступати і як мова міжетнічного спілкування.

5. Регіональна мова. Є своєрідним діалектом, місцевий різновидом, говіркою, суржиком (суміш декількох мов, об'єднаних штучно без дотримання літературних норм) і традиційно використовується громадянами в межах певної території держави.

6. Міноритарна мова. Це мова певної меншини, що є досить занедбаною, не має можливостей для свого розвитку або разом із етносом може зійти з історичної арени. В Україні це мова караїмів, кримчаків, гагаузів – корінних народів. На необхідність захисту міноритарних мов звертає увагу «Європейська хартія регіональних мов та мов національних меншин».

У межах окремих держав існують мовні спільноти, які поділяються на декілька груп: спільноти з автохтонною мовою мононаціональної держави, що має незначну кількість іноетнічного населення; автохтонні спільноти; мовні спільноти, де функціонує державна мова домінуючого етносу, але його питома вага серед населення країни менша; мовні спільноти держави, в яких мова етносу, що дав їй назву, не стала домінуючою.

Інформаційна мовна політика. Сучасна суверенна держава має потужну інформаційно-комунікативну систему, розвинуту мережу ЗМІ та надійні засоби захисту їх. Феномен невмирущості нації завжди міститься в інформаційному полі збереження, незнищеності, розвитку слова у найширшому його значенні для етнонаціонального розвитку.

І. Литовченко пропонує моделі інформаційної політики сучасної країни:

1. Модель інформаційної експансії.

2. Модель залізної завіси.

3. Країна намагається прийняти вже існуючі умови гри шляхом приєднання до однієї з потужних груп держав, відкриваючи в такий спосіб їм свій простір, увійти вже до існуючої гегемонії.

4. Модель, за якої країна намагається відкритися усьому світові, нічого не роблячи для поширення інформації про себе і не розглядаючи проблеми інформаційної безпеки.

Лекція 7

Тема: Основні поняття й термінологічний апарат етнолінгвістики

План

1. Поняття мовної картини світу.

2. Структура мовної картини світу.

3. Взаємодія мовної і домовної картини світу.

4. Змінюваність мовної картини світу. Сучасність та архаїчність лексики.

Література

1. Апресян Ю.Д. Образ человека по данным языка: попытка системного описания. *Интегральное описание языка и системная лексикография*: избр. тр. М.: Школа «Языки русской литературы», 1995. Т. 2.
2. Брутян Г. А. Язык и картина мира. *Философские науки*. 1973. № 1. С. 108–115.

3. Вержбицкая А. Язык. Культура. Познание. М.: Русские словари, 1997. 416 с.
4. Вихованець І. Р., Городецька К. Г., Грищенко А. П. Мова і культура. К.: Центр навчальної літератури, 2007. 392 с.
5. Воротников Ю. Л. «Языковая картина мира»: трактовка понятия. Донецк: АООТ Торговийдом «Донбасс», 1998. 253 с.
6. Герд А. С. Введение в этнолингвистику. Спб.: Изд-во С.–Петербург. ун-та, 1995. 278 с.
7. Гумбольдт В. Характер языка и характер народа / Вильгельм Гумбольдт. *Язык и философия культуры* / [пер. с нем., сост., общ. ред. и вступ. ст. А. В. Гулыга и Г. В. Рамишвили]. М.: Прогресс, 1995. С. 370–380.
8. Денисова С. П. Картина світу та суміжні поняття в зіставних дослідженнях. *Проблеми зіставної семантики*. К.: Вид. центр КНЛУ, 2005. Вип. 7. С. 9–15.
9. Жайворонок В. В. Українська етнолінгвістика. Нариси. К.: «Довіра», 2007. 262 с.
10. Живіцька А. І. Мовна картина світу як відображення реальності. Філологічні студії. Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету: зб. наук. пр. № 4, 2010. С. 20–25
11. Косенко О. С. Мовна картина світу. *Мовознавство*. 2004. № 5–6. С. 36–42.
12. Кочерган М. П. Загальне мовознавство. К.: Академія, 1999. 288 с.
13. Лисиченко Л. А. Структура мовної картини світу. *Мовознавство*. 2004. № 5–6. С. 36–42.
14. Лисиченко Л. Структура мовної картини світу. *Мовознавство*. 2004. № 5–6. С. 36–41.
15. Маслова В. А. Введение в когнитивную лингвистику: учеб. пособие. 3-е изд., испр. М.: Флинта: Наука, 2007. 296 с.
16. Пименова М. В. Мовна картина світу Л.: Изд-во ЛГПИ им. А. И. Герцена, 1989. 350 с.
17. Постовалова В. И. Существует ли языковая картина мира? *Язык как коммуникативная деятельность человека*. М.: Наука, 1987. С. 67–79.
18. Потапенко О. І., Кожуховська Л. П., Товкайло Т. І., Чубань Т. В. Лінгводидактика (курс лекцій): навч. посіб. для студ. філол. спец. вищ. навч. закл. К.: Міленіум, 2005. 402 с.
19. Селіванова О. О. Актуальні напрями сучасної лінгвістики (аналітичний огляд). К.: Фітосоціоцентр, 1999. 148 с.
20. Соколовська Ж. П. Картина світу та ієрархія сем. *Мовознавство*. 2002. № 6. С. 87–91.
21. Терещенко К. В. Мовне втілення концептуальної картини світу.: <http://www.essuir.sumdu.edu.ua/bitstream/123456789/25397/1/Tereshenko.pdf>
22. Яковлева Е. С. Фрагменты русской языковой картины мира: модели пространства, времени и восприятия. М.: Гнозис, 1994. 54 с.

Загальномовна картина світу – це спосіб відбиття реальності у свідомості людини, що полягає у сприйнятті цієї реальності крізь призму мовних та культурно-національних особливостей, притаманних певному мовному колективу.

Мовна картина світу – сукупність уявлень людини про реальний світ, що закріплена в системі значень даної мови, у її лексико-семантичній підсистемі загальної семантичної системи, у структурі енциклопедичних, тлумачних словників, у незліченних мовленнєвих ситуаціях, текстах різних видів, типів, жанрів, в індивідуальному спілкуванні.

Загальномовна картина світу складається з: домовної (психічної). Вона формується у свідомості носія мови в ході безперервного пізнання реального світу під впливом і в категоріях його національно-мовного та культурного досвіду; концептуальної (логічної). Це система понять про сукупність реалій довкілля, а також

системи значень, що втілюються в ці реалії через слова «знак» і «концепт»; включає і загальнолюдську, і національну систему понять про навколишній світ, людину, як вмістилище внутрішнього, тобто ірреального світу; мовної (власне лінгвальної).

Проблему мовної картини світу сформулював В. Гумбольдт у ХХ ст. У праці «Характер мови і характер народу» з'ясовує, що різні мови – це зовсім не різні позначення однієї й тієї самої речі, а різні бачення її, тим самим уводячи поняття «мовна картина світу» (далі МКС – Л. Р.), закладаючи підвалини сучасної етнолінгвістики, лінгвокультурології, когнітивної лінгвістики й лінгвоконцептології, що призводить до зміни наукових парадигм, а отже, і методологічних орієнтирів, є ґрунтом для прийняття нової онтології соціально-психологічного, людського гуманітарного світу, де визначальну роль має мова, а їхньою основною ознакою став антропоцентричний підхід до вивчення мови, урахування в ній людського чинника. У праці «Про різноманітність будови людської мови та її вплив на духовний розвиток людства» учений висловив думку, що різні мови для нації є органами її оригінального мислення й сприйняття, за допомогою мови все, створене народом у минулому, впливає на індивіда, індивідуальність людини. Науковець наголосив, що саме в мові знаходимо сплав одвічно мовного характеру з тим, що ввібрала мова від характеру нації. Учений зауважував, що кожна окрема мова індивідуально й неповторно сприймає та реалізує безмежність і різноплановість світу, називаючи окремі фрагменти світу особливо, по-своєму, а своєрідність картини світу, яку вона створила, визначено вираженням індивідуального, групового і власного самобутнього національного досвіду.

Спираючись на дослідження В. фон Гумбольдта, теорію МКС вибудовує представник неогумбольдтіанства Л. Вайсгербер. Науковець визначає існування людини, сформулювавши «сутність мови», що представлена у трьох формах: мова як сила духовного формування, мова як сила культурної творчості, мова як сила історичної дійсності. Ґрунтуючись на таких положеннях, у монографії «Рідна мова і формування духу» вчений наголошує, що мова дозволяє людині об'єднати весь досвід в єдину картину мови й змушує забути її про те, як раніше вона, до того, як вивчила мову, сприймала навколишній світ, сконцентровуючи духовний зміст, багаж знань, що репрезентують конкретну картину світу конкретної мови. Л. Вайсгербер обґрунтовує основні постулати єдності мови й народу, мови й культури: 1) мова визначає мислення людини й процес пізнання загалом, а через неї культуру й суспільну поведінку людини, світосприйняття й цілісну картину світу, що виникає у свідомості; 2) люди, які спілкуються різними мовами, пізнають світ по-різному, створюють відмінні картини світу, тому є носіями різних культур і різної суспільної поведінки; 3) мова обумовлює й обмежує можливості людини; 4) від різноманітності мов залежить і різниця у змісті мислення». Учення науковця вибудовано на його розумінні мови як цілісного феномену, що є засобом відображення специфічного світосприйняття людини, її культурної творчості в історичному аспекті, що створює єдину картину світу, яку може досягнути лише носій цієї мови. Студіюючи основи граматики мов різних народів, з'ясовуючи семантичні розбіжності не тільки між різними мовами, а й різними історичними етапами в розвитку однієї мови, виводячи на перший план необхідність упорядкування стрункої для кожної мови картини світу, Б. Уорф, представник американського неогумбольдтіанства, вважає, що маємо справу з новим принципом відносності, який твердить, що подібні фізичні явища дають змогу створити подібну картину всесвіту тільки за подібності чи, у крайньому разі, співвідносячи мовні системи.

Власну концепцію МКС висуває Г. Сковорода, викладаючи основні положення в праці «Діалог. Назва його – «Потоп зміїний», розтлумачуючи, що світ Біблії – це

ідеальне інобуття світів людини (мікрокосмосу) і Всесвіту (макрокосмосу). Він є світом символічним, де зібрано небесні, земні та глибинні створіння для того, щоб стати основою, яка веде нашу думку в поняття вічної природи, прихованої так у тлінній, як рисунок у фарбах. Філософ у сакральному слові вбачав велику силу, яка дає змогу людині пізнати вище начало, вічне, ідеальне й незнищене, а його символізм – це згусток концептуалізації світу, що допомагає їй зрозуміти навколишній світ. Г. Сковорода був переконаний, що у вищій світі людина йде за допомогою ритуального, божественного слова, яке є початком і кінцем усіх пророчих книг.

Уявлення про мовну картину світу узагальнено виклали Ю. Апресян та його послідовники. Їхня суть полягає в тому, що кожна природна мова відображає певний спосіб сприйняття й організації світу. Картину світу в лінгвістиці 70-80-х рр. ХХ ст. трактували вузько. Так, Ю. Караулов розумів під «мовною моделлю світу» спосіб існування лексики (словника) у свідомості носія. Г. Брутян визначав мовну картину світу як знання, яке закріплене в словах і словосполученнях конкретних розмовних мов. У межах лінгвокраїнознавчої теорії слова національна специфіка мови бачилася дослідниками також тільки на лексичному рівні. В. Телія уявляє мовну картину світу як інформацію, розсіяну по всьому концептуальному каркасу й пов'язану з формуванням самих понять за допомогою маніпулювання мовними значеннями та їх асоціативними полями, що збагачує мовними формами й змістом концептуальну систему, якою користуються як знанням про світ носії конкретної мови. Українські мовознавці в понятті МКС убачають: мозаїкоподібна польова структура взаємопов'язаних мовних одиниць, що відбиває відносно об'єктивний стан речей довкілля і внутрішнього світу людини (В. Жайворонок); характер відображення концептуальної картини світу в мові і мовні засоби вираження знань про неї (Л. Лисиченко). Отже, *МКС сучасного мовця* – це світобачення й осмислення навколишньої дійсності за допомогою мовних знаків, ментальний зв'язок людини зі світом за допомогою мовних одиниць однієї окремо взятої особистості, з одного боку, й усього етносу – з іншого, адже людина не існує поза соціумом, а активно взаємодіє з ним.

Дослідження мовних картин світу розвивається в кількох напрямках:

1. Систематизація та аналіз «світоглядних», культурних, ментальних, міфологічних концептів (наприклад, «істина», «доля» тощо) у широкому мовному просторі.

2. Етноцентричні дослідження А. Вербицької, що розвивають ідеї В. Гумбольдта, М. Боас, Е. Сепіра, Б. Уорфа, О. Есперсена. Основу цих досліджень становить теза про те, що мова є національно-специфічним феноменом. У ній відображені не лише особливості природно-культурних умов «буття» мови, а й своєрідність національного характеру. Мета таких досліджень полягає у вивченні властивостей національного характеру через особливості національної мови.

3. Дослідження національно-специфічних, «наївних» знань про певні реалії, що є однойменними з науковими галузями знань про ті самі реалії. Метою таких досліджень є виявлення головних ознак тлумачуваних реалій у наївних картинах світу з погляду системно-лексикографічного опису таких реалій. Як стверджує професор І. Штерн, «лінгвістичні реконструкції наївних моделей світу дають змогу відкривати національно-специфічні універсалії в семантиці природних мов, встановлювати внутрішні закони формування мовних значень».

4. Спостереження процесів зближення наївної та наукової картин світу аж до утворення спільної «наївно-наукової» ментальності та пошук національно-специфічного в наукових картинах світу.

ЛЕКЦІЯ 8-9

Тема: Основні поняття й термінологічний апарат етнолінгвістики

План

1. Концепти як складники свідомості, носії культурно значущої інформації певного етносу.
2. Концепт і поняття.
3. Підходи до визначення поняття «концепт» у сучасній лінгвістиці.
4. Загальнокультурні й етнічні концепти. Соціально-політичні, ідеологічні, філософські, культурні, ментальні та міфологічні концепти. Культурні концепти та культурно-історичні.
5. Символ як елемент мовної картини світу. Етнолінгвістична характеристика словесних символів.
6. Прецедентні феномени.
7. Коди української етнокультури.
8. Етнічна й соціокультурна стереотипізація в мовних знаках. Основні тематичні групи: людина, природа, способи вербалізації концептів.

Література

1. Булашев Г. О. Український народ у своїх легендах, релігійних поглядах та віруваннях. К.: Довіра, 1992. 414 с.
2. Василько З. С. Символізація слова в українському фольклорному мовленні. *Вісник Львівського університету*, 2003. № 2. С. 40–41.
3. Войтович В. Українська міфологія. К.: Либідь, 2002. 664 с.
4. Воркачѳв С. Г. Лингвокультурология, языковая личность, концепт: становление антропоцентрической парадигмы в языкознании. *Науч. докл. высш. шк. Филол. науки*. 2001. № 1. С. 64–72.
5. Голобородько К. Ю. Лінгвістичний статус концепту. *Культура народів Причорномор'я*. 2002. № 32. С. 27-30.
6. Голубовська І. О. Етнічні особливості мовних картин світу. К.: Логос, 2004. 284 с.
7. Калашник В. Українські вербальні символи як чинник національно- культурної само ідентифікації. *Українознавство*. 2005. № 4. С. 104–106.
8. Кононенко В. І. Символи української мови. Івано-Франківськ: Плай, 1996. 272 с.
9. Кононенко В. І. Словесні символи в семантичній структурі фрази. *Мовознавство*. 1991. № 2. С. 30–36.
10. Лотман Ю. Символ в системі культури. *Избранные статьи*. Таллінн, 1992. Т. 1. С. 191–199.
11. Потебня А. А. О некоторых символах в славянской народной поэзии. / Слово и миф. М.: Наука, 1989. 622 с.
12. Приходько А. М. Концепти і концептосистеми в когнітивно-дискурсивній парадигмі лінгвістики. Запоріжжя: Прем'єр, 2008. 332 с.
13. Сваричевська Л. Концепт символу в українській мовній картині світу. *Вісник Львів. ун-ту. Серія філол.* Вип. 34. Ч.1. 2004. С. 372–373.
14. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. Полтава: Дозвілля-К, 2006. 716 с.
15. Словник символів культури України: навч. посіб. для студ. істор. спец. вищ. навч. закладів / За ред. В. П. Коцура, О. І. Потапенка, М. К. Дмитренка, В. В. Куйбіди.. К.: Міленіум, 2005. 352 с.

16. Слухай Н. В. Сучасні лінгвістичні теорії концепту як мовнокультурного феномену. *Мовні і концептуальні картини світу*: зб. наук. пр. К.: ЛОГОС, 2002. № 7. С. 462-470.
17. Стефаник Х. Термін концепт: діалог лінгвістики та літературознавства. *Studia Methodologica* Тернопіль ТНПУ, 2014. Вип. 36. С. 78-85.
18. Таценко, Н.В. Основи теорії мовного дискурсу: навч. посіб. Суми: СумДУ, 2011. 177 с.
19. Українські символи / [Дмитренко М., Іваннікова Л., Лозко Г. та ін.]. К.: «Академія», 1994. 140 с.
20. Юнг К. Г. Архетип і символ. URL: <http://www.litmir.net/br/?b=104497>.
21. Юсупова Ю.Л. Концепт как единица концептуальной картины мира. *Проблемы прикладной лингвистики: матер. Междунар. научно-практич. конф. 27-28 декабря 2005*. Пенза: III НУ им. В. Г. Белинского, 2005. С. 314-316.

Центральний термін лінгвокультурології – концепт

Підходи щодо тлумачення терміна концепт: концепт як загальне поняття (традиційне розуміння); концепт як комплекс культурно детермінованих уявлень про предмет (нове осмислення терміна в межах лінгвофілософської наукової парадигми).

Лінгвістичний енциклопедичний словник: концепт – явище того ж порядку, що і значення слова, але розглядається в іншій системі зв'язків; значення – в системі мови, поняття – в системі логічних відношень та форм, що досліджуються як в мовознавстві, так і в логіці». Філософський енциклопедичний словник: одна з логічних форм мислення на протилежність судженню та висновку, які складаються з понять. О. Селіванова: «інформаційна структура свідомості, різнооб'єктна, певним чином організована одиниця пам'яті, яка містить сукупність знань про об'єкт пізнання, вербальних і невербальних, набутих шляхом взаємодії п'яти психічних функцій свідомості й позасвідомого». Ф. Бацевич: поняття у філософії мови, антропоцентричній лінгвістиці, соціолінгвістиці, лексичній та ситуативній семантиці, ідеальний об'єкт, образ, оперативна змістовна одиниця ментального лексикону, пам'яті, в якій втілюються певні культурно зумовлені уявлення носія мови про світ; у мові має певне ім'я, що є втіленням смислів, якими оперує людина в процесах мислення. А. Залевська: спонтанно функціонуюче в пізнавальній та комунікативній діяльності особистості основне перцептивно-когнітивно-афективне утворення динамічного характеру, «що підпорядковується закономірностям психічного життя людини та внаслідок цього, через ряд певних параметрів, відрізняється від понять значень як продуктів наукового опису з позиції лінгвістичної теорії».

Шляхи формування концептів у свідомості людини: на основі чуттєвого досвіду, тобто в результаті сприйняття оточуючого світу безпосередньо органами чуттів; на основі предметно-практичної діяльності людини, тобто в результаті її дій та операцій з різними предметами; на основі експериментально-пізнавальної та теоретико-пізнавальної (наукової) діяльності: фізичні, психологічні, лінгвістичні та інші експерименти; на основі розумової діяльності, тобто в результаті роздумів, висновків, на основі розумових операцій з уже відомими концептами; на основі вербального / невербального спілкування, коли одна людина передає, пояснює іншій будь-який концепт за допомогою мовних засобів.

Концепт має визначену структуру, хоча він і не може бути представлений як жорстка структура, подібно значенню слова. Різні науковці пропонують різні структури

концептів, та всі вони погоджуються з тим, що усі концепти мають базовий шар (ядро), на який нашаровуються додаткові когнітивні ознаки.

Символ (символіка, символізація) – поняття дуже давнє й актуально сучасне, магічно-таємниче й конкретно доступне, чітко окреслене й дифузне, безмежне за всеохопленням, предметне за образом і глибинне за значенням, загальнолюдське та культурно-національне, експліцитне й імпліцитне.

Філософський енциклопедичний словник: символ – відмітний знак; образ, що втілює якусь ідею; видиме, рідше чутне утворення, якому певна група людей надає особливий сенс, не пов'язаний з сутністю цього утворення. Важливою ознакою символу є його властивість зберігати зв'язок між означуваним і означувальним. Тому символ не можна замінити будь-яким іншим знаком. О. Потебня визначив три основні відношення символу до означуваного: порівняння, протиставлення й відношення причинне.

Ознаки символу: образність (іконічність), вмотивованість, комплексність змісту, багатозначність, розпливчастість кордонів значень у символі, архетипність символу, його універсальність в окремо взятій культурі, перетин символів у різних культурах, національно-культурна специфічність цілого ряду символів, вбудованість символу в міф і архетип.

Отже, символ – це уявлення, що викликає певне коло асоціацій у конкретній мовно-етнокультурній системі, поняття досить складне й багатопланове, різностороннє. Характерною особливістю символу є його властивість мотивувати значення передусім не через перенос, а через фонові знання, прагматику; він демонструє свій зміст у плані встановлення національних, культурних, соціальних, релігійних та інших чинників, що й визначають його розуміння всіма членами певного соціуму.

ЛЕКЦІЯ 10

Тема: Відтворення мовної картини світу в текстах української міфології Мовні стереотипи міфологічних образів

План

1. Міф. Міфологія. Специфічні риси української міфології.
2. Персоніфікація природних явищ на художньому рівні. Особливості релігійного фольклору.
3. Український гороскоп.
4. Українська демонологія.

Література

1. Булашев Г. Український народ у своїх легендах, релігійних поглядах та віруваннях. Київ: Довіра, 1992. 415 с.
2. Войтович В. Міфи та легенди давньої України. Тернопіль: навч. книга Богдан. 2005. 392 с.
3. Галайчук В. Демонологічні персонажі Середнього Полісся (за матеріалами експедиції). Українська філологія: Школи. Постаті. Проблеми. Львів, 1999. Частина 2. С. 471-485.
4. Галайчук В. українська міфологія. URL: <http://flibusta.site/b/502687/read>
5. Глушко М. Методика польового етнографічного дослідження: навч. посіб. Львів, 2008. 288 с.
6. Гнатюк Володимир. Нарис української міфології. Львів: Ін-т народознавства НАН України, 2000. 263 с.
7. Денисюк І. Два міфологічні божества в поліських епіталамах. *Вісник Львівського університету. Серія українська фольклористика*. Львів, 1999. Вип. 29. С. 41-48.

8. Диса К. Історія з відьмами. Суди про чари в українських воєводствах Речі Посполитої XVII–XVIII століття. К.: Критика, 2008. 304 с.
9. Корній Дара. Чарівні істоти українського міфу. Духи природи. Х: Віват, 2018. 319 с.
10. Скуратівський В. Мандрівка до Русалій. *Берегиня*. 1993-1994. № 2-3
11. Українські міфи, демонологія, легенди / Упоряд. М. К. Дмитренко. К.: Муз. Україна, 1992. 144 с.
12. Українці: народні вірування, повір'я, демонологія / Упор., прим. та біогр. нариси А. П. Пономарьова, Т. В. Косміної, О. О. Боряк; вст. ст. А. П. Пономарьова; іл. В. І. Гордієнка. — К.: Либідь, 1991. — 640 с.; іл. — («Пам'ятки історичної думки України»).
13. Франко І. Як виникають народні пісні / Зібрання творів: У 50 т. Т. 27. Київ, 1980. С. 57-65.
14. Хобзей Н. Гуцульська міфологія: етнолінгвістичний словник. Львів: Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАНУ, 2002. 216 с.
15. Чеховський І. Демонологічні уявлення і народний календар українців Карпатського регіону. Чернівці: Зелена Буковина, 2001. 304 с. (Синкретизм і традиція в культурі населення Українських Карпат і Середнього Подністрів'я).

Міф – сказання про давні вірування народу щодо походження землі, явищ природи, богів, героїв, Всесвіту. Міфологія – сукупність міфів того чи іншого народу.

Українські міфи надзвичайно природні, пов'язані з хліборобським або пастушим побутом наших предків. їхні персонажі переважно батько-господар, мати-господиня, їхні сини й дочки, їхня худоба та поля. Візантійські міфи на початку християнської доби були чужі й незрозумілі стародавнім українцям, тому вони й намагалися зберегти свої найпотаємніші вірування, часто ховаючись по глухих лісах та хащах, недоступних для місіонерів нової віри.

Характерною особливістю української міфології є пантеїзм (від гр. pan – все, і theos – Бог), тобто філософсько-релігійне вчення, за яким Бог ототожнюється з природою. Обоженнювання всіх явищ природи, небесних світил, дерев, річок, поклоніння багатьом богам називається політеїзмом, тобто багатобожжям.

Боги та міфічні істоти були близькими та рідними для наших предків, які жили в повній гармонії з природою. В Україні існувала особлива ієрархія богів: на чолі всього світу – найстарші боги, котрі керували всім життям; далі – нижчі за рангом боги та демони, які прислужували старшим богам; а у самого «підніжжя» – люди, наділені достатньою силою для того, щоб побороти демонів.

Амазонки, косачі, косачки – войовнича община давньоукраїнського жіноцтва III-I тисячоліття до н. е.

Анти, велетні, дужі

1. Первісна назва воїнів (першокозаків) давньоукраїнських племен, що заселяли Іллірію та інші території стародавньої Італії, Греції тощо. 2. Об'єднання давньоукраїнських племен, що в III-VIII ст. н. е. утворило могутню, стабільну і першу в історії українського народу об'єднану Українську державу, яку арабські мандрівники називали Оратанією (Артанією, Ратанією).

Арії, орії – найстародавніша назва давніх українців. Першоорачі світу. Приручили коня, винайшли колесо та плуг. Першими в світі окультивували жито, пшеницю, просо.

Баган - божество, що дбає про домашню рогату худобу, охороняє її від хвороб, сприяє доброму приплодові.

Берегиня – в давньослов'янській релігії – мати всього живого, первісне божество – захисник людини, богиня родючості, природи та добра.

Білобог (Дід) – головний бог добра. Один з найдавніших і найголовніших персонажів давньоукраїнської міфології.

Велес, Волос – бог худоби, чередників та музик.

Волхви – давньоукраїнські жерці, служителі язичницького релігійного культу. Носії стародавньої української культури й духовності, народної медицини, знань з астрономії, математики, географії, будівництва тощо.

Глуханя – міфічна потвора, що відбирала в людей слух і мову. Одна з тринадцяти доньок Марі.

Дажбог (Даждьбог, Сонце-бог) – за найдавніших часів бог Сонця, світла й добра. На думку академіка Б. Рибаківа, культ дажбога сформувався за скіфських часів в VI—IV ст. до н. е.

Див – одне з багатьох втілень верховного бога Сварога (можливо, те ж саме, що Дим).

Карна – божество оплакування померлих, плакальниця. Згідно з повір'ям, дбала про обряд поховання.

Коляда – давньоукраїнська богиня неба, мати Сонця, дружина Дажбога.

Купайло, Купало - давньоукраїнський бог родючості, врожайного літа, лікарських рослин та добробуту.

Лада – велика давньоукраїнська богиня весни.

Лель - юний бог кохання, син Лади.

Мара, Марена – богиня зла, темної ночі, страшних сновидінь, привидів, хвороб (мору), смерті.

Мокоша (Макош, Цариця води, Водяниця, мати коша) - давньоукраїнська богиня родючості, жіночого рукоділля, мистецтва і води.

Оріана - персонаж стародавньої України. Країна Оріїв.

Перун – бог блискавки й грому. Один з найголовніших персонажів давньоукраїнської міфології, «бог над богами».

Полель – бог шлюбних зв'язків, рідний брат Леля, син Лади.

Род – бог Всесвіту, що живе на небі і дає життя всьому живому, що тільки існує на землі. Родові приписувалась творча і чоловіча сила, втілення богині плодючості.

Рожаниці – діви долі, родючості, жіночої сили.

Сварог – батько Дажбога, бог небесного вогню котрий кинув з неба на землю ковальські кліщі, і від того часу люди вміють кувати залізо.

Стрибог – бог повітряних стихій (природних сил), верховний бог неба і Всесвіту. Дихає рівно і шумно, гуляє по морю.

Ярило - бог весняних робіт, плотської любові і статевих пристрастей.

Українська демонологія

Вій – найпопулярніший персонаж української міфології. Вія описували як потворну істоту з величезними очима, густими бровами, довгими віями та важкими повіками. Сам він був не в силах розплющити очі, тож йому з цим допомагали два силача.

Лихо - це істота не пожалкує нікого, згубить і багатого, і бідного, і винного, і невинного.

Магура - донька слов'янського бога грому та блискавки, війни та воїнів, Перуна, небесна діва - прекрасна, крилата, войовнича.

Блуд - за легендою, це злий дух, якого Бог скинув із неба за злі діяння.

Вовкулака асоціювався з абсолютним злом, адже він був «перевертнем», тобто людиною, яка перетворилась у вовка.

Водяник - уособлення нечистої сили.

Доля - образ, який асоціювався зі щастям.

Мавки - міфічні істоти жіночої статі, що уособлюють душі дітей, котрі народилися мертвими або померли нехрещеними.

Песоголовці - це люди-велетні, що пили людську кров.

Чугайстер зустрічається у вигляді високого «лісового чоловіка», покритого довгим волоссям та вбраного у білий одяг, який до людей ставиться вкрай обачливо і шкоди їм не завдає.

Найпопулярнішим персонажем української демонології є *чорт*. Низка пов'язаних із чортом космогонічних легенд розповідає про його участь у творенні світу.

Тісно пов'язані з чортом уявлення про *папороть*. Подекуди її безпосередньо називають диявольською травою.

Домашні духи є одними з найпопулярніших демонічних істот в українців. Залежно від регіону це зазвичай *годованець* чи *домовик*.

Так звані *лісні* (чи *лісниці*, *лісовки*), зманюють молодих вівчарів, так що ті «траплять цвіт», худнуть, «жовкнуть», тобто марніють від такого кохання.

Згідно з уявленнями українців, *відьма* - це жінка, котра завдяки надзвичайним здібностям шкодить людям.